

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України

У статті йдеться про специфіку протистояння між українськими повстанцями та радянськими молдавськими партизанськими з'єднаннями на порубіжжі Рівненської та Тернопільської областей наприкінці 1943 — на початку 1944 років. Більшість документів із Архіву суспільно-політичних організацій Республіки Молдова, які складають основу джерельної бази дослідження, проаналізовано вперше.

Ключові слова: Українська Повстанська Армія, Організація українських націоналістів, Перше радянське молдавське партизанське з'єднання, Друге радянське молдавське партизанське з'єднання, порубіжжя, Волинь, Рівненська область, Тернопільська область.

Volodymyr Kovalchuk

Battles and Skirmishes between Ukrainian insurgents and Soviet Moldavian Partisan Formations (Southern Volyn', late 1943 — early 1944)
The article deals with the specificity of the confrontation between Ukrainian insurgents and Soviet Moldavian partisan units on the frontier of Rivne and Ternopil' Oblasts in late 1943 — early 1944. The majority of the documents are analyzed for the first time and come from the Archives of the Socio-Political Organizations of the Republic of Moldova.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, Organization of Ukrainian Nationalists, First Soviet Moldavian partisan formation, Second Soviet Moldavian partisan formation, frontier, Volyn'. Rivne Oblast, Ternopil' Oblast.

БОЇ ТА СУТИЧКИ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ ПОВСТАНЦЯМИ ТА РАДЯНСЬКИМИ «МОЛДАВСЬКИМИ» ПАРТИЗАНСЬКИМИ З'ЄДНАННЯМИ (ПІВДЕННА ВОЛИНЬ, КІНЕЦЬ 1943 – ПОЧАТОК 1944 рр.)

Протистояння між підрозділами Української повстанської армії (УПА) / оунівськими боївками й радянськими партизанськими формуваннями наприкінці 1943 — на початку 1944 років у прифронтовій (радянсько-німецькій) зоні, а саме на теренах південної частини Великої Волині, — маловивчена сторінка історії Другої світової війни. Наукових розвідок про конкретні бої та сутички на тих теренах вельми бракує, хоча, за слушним спостереженням дослідниці Альбіни Носкової, на ту пору «на Волині... йшла справжня міжусобна партизанська війна. Тут діяли не лише загони ОУН-УПА, а й польські загони різного політичного спрямування, радянські партизанські з'єднання, які прибули зі східних районів УРСР, багатонаціональні загони поляків і українців прорадянської орієнтації, а також радянські військовослужбовці, що втекли з полону до різних загонів»¹.

Як відомо, на рубежі 1943—1944 рр. Шумський, Кременецький і Лановецький райони значною мірою контролювали українські повстанці, ці території за своїм устроєм нагадували окрему державу². Ліси довкола с. Антонівців через велику концентрацію повстанських об'єктів (млини, хлібопекарні, м'ясопереробні та шевські цехи, швейні й боднарські майстерні, миловарня та ін.) називали «Антоновецькою республікою»³. До того ж, у с. Залісцях

¹ Носкова Альбіна. *Украинские националисты в борьбе за «Соборную Украину» // Новая и новейшая история*. — 2013. — № 3. — С. 135.

² Ось як написав про ті краї командир Сумського партизанського з'єднання Сидір Ковпак: «Думав, що бійці хоча б трохи відпочинуть у шумських лісах, а тут націоналістів розвелось стільки, що кинь [камінія] в собаку, а попадеш у націоналіста. Доводиться по лісу маневрувати». (*Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941—1944 / колл. составителей: О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий, Л. В. Легасова, В. С. Лозицкий*. — Москва: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2010. — С. 69.).

³ Стародубець Г. М. *Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 — поч. 1946 років)*. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. — С. 83; Скорупський М. *Туди, де бій за волю*. — Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 1992. — С. 214; Пукач В., Олещук І. *За свободу і соборність України*. — Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2012. — С. 15.

на Шумщині працювала школа політичних інструкторів, коло неї (на хуторі Зелений Дуб) — підстаршинська школа, а в прикордонному с. Майдані (нині Дубенський район Рівненської області, на кордоні з Шумським) — саперна школа УПА⁴.

Попри насиченість теренів південної частини Великої Волині повстанцями, відомостей про конкретні назви упівських підрозділів, їхній чисельний склад небагато. Знаємо лише, що на Кременеччині діяли підрозділи куреня Івана Климишина-‘Крука’⁵. Також станом на 7 січня 1944 р. в Дубенському р-ні (с. Обгів, нині — с. Соснівка на кордоні з Шумським районом), знаходилися підрозділ ‘Данька’ і курінь Максима Скорупського-‘Макса’ Останній складався з трьох сотень УПА. Однією з них командував сам Скорупський, очільники двох інших — Семен Котик-‘Докс’ і Роман Шушкевич-‘Бурлаченко’⁶. Джерела повідомляють і про сотню ‘Панаса’, що в першій половині лютого оперувала на Дубенщині, а в другій половині — у кременецьких лісах. Десь тоді на Кременеччині діяла сотня ‘Гамалії’, а на Почаївщині — підрозділ ‘Данька’⁷. Орієнтовно між січнем і березнем 1944 р. Лановеччиною рейдували сотні Ярослава Білинського-‘Бистрого’ (раніше перебувала в курені ‘Кропиви’) та ‘Боруна’⁸.

До речі, після реорганізації УПА в січні 1944 р., коли утворилася УПА-Південь, усе її керівництво разом із штабом, охороною і зв’язковими перебувало в околицях села Майдан, неподалік штабу ‘Енея’⁹. Від лютого й упродовж кількох наступних місяців,

⁴ Скорупський М. Туди де бій за волю... — С. 208—210, 212.

⁵ Є дані, що цей підрозділ 1943-го року очолював ‘Бурсак’. Див.: Мазурець С. Повстанськими стежками. Розповідь очевидця. — Луцьк: Надстир’я, 2002. — С. 169.

⁶ Скорупський М. Туди де бій за волю... — С. 209.

⁷ Скорупський М. Туди де бій за волю... — С. 216; Повідомлення С. Савченка заступнику наркома НКДБ СРСР Б. Кобулову (від 25.05.1944 р.) / Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944—1945 / под ред. А. Н. Артизова. — Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. — С. 227; Мазурець С. Повстанськими стежками. Розповідь очевидця. — Луцьк: Надстир’я, 2002. — С. 169.

⁸ Савка Б. Ходили в рейди повстанці // Заведнюк В. Ф. Вони вмирили, їм сурми не грали... (документи, спогади, коментарі). — Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. — С. 402.

⁹ Жив’юк А. А., Марчук І. В. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»: нариси історії українського визвольного руху в Дермані на Волині. — Рівне: ПП ДМ, 2011. — С. 52—53.

за даними двох радянських джерел, штаб ВО «Богун» («Південної групи УПА»), а також великі підрозділи на чолі з Петром Олійником-‘Енеєм’, знаходилися вже в іншому місці — на захід від шумських лісів, у Кременецькому районі¹⁰.

З якими радянськими чинниками могли вступати в борню означені вище підрозділи українських повстанців? Якщо твердити про радянських партизанів, то це насамперед Перше (к-р — Василь Андреев) та Друге (к-р — Яків Шкрябач) молдавські з’єднання (далі — 1 МРПЗ або андріївці; 2 МРПЗ або шкрябачівці). Хоча вони рейдували Південною Рівненщиною та Північною Тернопільщиною, про діяльність цих структур історіографія чомусь «забула». Так, зі стенограми лекції Гната Кузовкова внесок в історію України обох молдавських з’єднань не зрозумілий¹¹. У нарисі Василя Андреева про 1 МРПЗ — жодного натяку на його протистояння з УПА¹². Кількома штрихами рейди 2 МРПЗ українськими теренами описав Дмитро Єлін¹³. Очільник даного з’єднання Яків Шкрябач зробив це майстерніше, проте рукопис його праці «атакували» радянські рецензенти. Автори-упорядники тематичного науково-довідкового видання історію обох формувань охарактеризували, проте на їхні сутички з УПА навіть не натякнули¹⁴.

¹⁰ *Протокол допроса Кутковца Ивана Тихоновича начальником отдела НКВД УССР по борьбе с бандитизмом, полковником госбезопасности Задоей (от 1.02.1944 г.) // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2... — С. 17; Доповідь наркома НКВС СРСР Л. Берії для Й. Сталіна, В. Молотова (від 3.05.1944 р.) // Теория и практика западноукраинского национализма в документах НКВД, МВД и МГБ СССР (1939—1956). Сборник документов / Состав.: Н.И. Владимирцев, В. Д. Кривец и др. — Москва: Объединенная редакция МВД России, 2010. — С. 99; Зі спецповідомлення С. Савченка для наркома НКДБ СРСР В. Меркулова (від 1.03.1944 р.) // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2... — С. 59; Довідка В. Рясного для заступника наркома НКВС СРСР В. Чернишова (від 2.03.1944 р.) // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2... — С. 61.*

¹¹ Кузовков Г. В. *Партизанський рух на Україні в період Великої вітчизняної війни*. — Київ: Друкарня видавництва ЦК КП(б)У «Радянська Україна», 1951. — 35 с.

¹² Андреев В. *Первое Молдавское // Партизаны вспоминают... / состав.-ред. Д. Елин. — Кишинев: Картия Молдовеняскэ, 1980. — С. 11—43.*

¹³ Елин Д. *Партизаны Молдавии. — Кишинев: Картия Молдовеняскэ, 1974. — С. 97—108 и др.*

¹⁴ *Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними. 1941—1945 / автори-упоряд.: В. С. Лозицький, О. В. Бажан, А. В. Кентій, О. С. Ткач та ін. — Київ: Парламентське видавництво, 2001. — С. 18, 88—90, 110—111.*

Які причини такого «забуття» про 1 і 2 МРПЗ? На наш погляд, багатьох дослідників могло віднайти слово «молдавський» у їхніх назвах (подумали, що до історії України такі стосунку не мають). А ще, напевне, декого збивала з пантелику неповнота масиву джерел, що зафондований у Центральному державному архіві громадських об'єднань (головний осередок збереження документів молдавських з'єднань в Україні). Для порівняння, в Архіві суспільно-політичних організацій Республіки Молдова (АСПО РМ), що знаходиться у м. Кишиневі, історію молдавських з'єднань (переважно 2 МПРЗ) репрезентують тисячі архівних документів. Вони акумульовані у фонді № 3820. Ці джерела практично не ввелися до наукового обігу ні в Молдові, ні за її межами.

Як засвідчують документи з АСПО РМ, у перший місяць 1944 р. вступати у відкриті бої на півдні Великої Волині не входило в плани ні 1 та 2 МРПЗ, ні підрозділів УПА / боївки ОУН. «Орієнтуючись за допомогою розвідки (до 30-и чол.) ... вони пройшли практично кожне село. Боїв із німцями уникали, частково уникали й зіткнень із відділеннями УПА»¹⁵, — пишеться про молдавських партизанів в оунівському документі. До речі, аби не провокувати гнів цивільного населення, молдаване оперували під виглядом українських повстанців. «Прикриваючись нашим ім'ям, їм удалося перейти через села Кунів, Вілію, Переморівку, Велику Мощаницю і Обгів»¹⁶, — згадував про прохід після Водохреща (19 січня 1944 р.) чотирьох сотень «большевицьких партизанів» сотенний УПА Максим Скорупський-«Макс». Хоча українські повстанці теж використовували конспіративний прийом із переодяганням («Я дав наказ козакам понашивати червоні ленти, а відділу дав назву «Чапаєва», [Андрі]івського з'єднання»¹⁷, — згадував командир одного з підрозділів куреня Остапа Саблюка-«Качана» УПА-Південь про візит до шумських лісів на початку 1944-го), уникнути кількох резонансних сутичок із молдаванами таки не вдалося.

¹⁵ [Б. а.] «Очерк обзора событий, жизни и борьбы под советской оккупацией с января 1944 г. по июль 1944 г.» (от 14.08.1944 г.) / Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2... — С. 280.

¹⁶ Скорупський М. Туди де бій за волю... — С. 211.

¹⁷ Літопис УПА. Нова серія. — Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944—1946. Документи і матеріали / [упоряд. С. Кокін, О. Вовк]. — Київ; Торонто, 2012. — С. 536—537.

18 січня 1944 р. 2 МРПЗ звело бій із куренем та однією сотнею українських повстанців у чеській колонії Красільно. О 14 год. повстанці, опорним пунктом яких було сусіднє с. Корито (Млинівський р-н Рівненської обл.), оточили колонію. Розпочали обстріл. Партизани не відповідали, тож повстанці почали підходити до колонії ближче. Коли залишалося 50–100 м, шкрябачівці застрекотіли по супротивниках із кулеметів й автоматів. «Нападники шарпнулися назад, тягнучи за собою вбитих і поранених, багатьох покинули». За півгодини бандерівці побігли в другу атаку, цього разу зі скандуванням гасел «Слава Україні!», «Слава героям!». Молдавани знову їх підпустили ближче, а далі перейшли в контратаку. Вона закінчилася за 3 км від Красільна. Впродовж бою, за різними оцінками, радянські партизани вбили від 17 до 27 осіб, у тому числі одного сотенного, кількох чотових. Ще 22 чи 28 осіб вони захопили в полон. Про втрати шкрябачівців у їхніх документах не повідомляється¹⁸. В «фантастичній» інтерпретації члена цього з'єднання Дмитра Єліна хід бою в Красільному виглядає інакше. На думку автора, він відбувся не 18, а 20 січня. Бандерівців (їх спеціально перекинули з навколишніх районів) налічувалося до тисячі. Повторно бандерівці нібито не атакували. Єлін також навів свідчення деяких із полонених. Нібито ці націоналісти сказали, що їх примусово напередодні бою мобілізували до УПА під загрозою смерті, а про своїх командирів нічого не знають, бо ті не місцеві¹⁹.

24 чи 25 січня у с. Коханці (розташовувалося на межі двох р-нів — Радивилівського Рівненської обл. і Кременецького Тернопільської) 2 МРПЗ звело ще один кривавий бій із українськими повстанцями. Спершу останні обстрілювали село зі 45- і 47-мм гармат. Розраховували на психологічний ефект, адже гармати, зняті з підбитих та згорілих танків і встановлені на саморобні дерев'яні лафети, «стріляли» тільки камінням. Не дочекавшись на відповідь, декілька сотень повстанців оточили Коханку та заходилися обстрілювати село з кулеметів і гвинтівок. Однак суперники знову не відреагували. Тож надвечір командування українців вдалося до рішучіших дій — скерувало сотню на загін ім. Ворошилова. Остан-

¹⁸ АСПОРМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 120. — Арк. 55зв.; Там само. — Спр. 1073. — Арк. 98—99; ЦДАГО України. — Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1512. — Арк. 62.

¹⁹ Єлін Д. Партизани Молдавии. ... — С. 98—99.

ній відповів масованим вогнем із автоматів і кулеметів. Оговтавшись від рясного обстрілу, вцілілі повстанці «накрили» село запальювальними кулями. За лічені години вигоріло більше десяти хат, у тому числі кілька власних складів. Далі розпочали ще одну атаку на Коханку. Цього разу набігали з різних сторін. Як тільки радянські партизани дали відсіч, повстанці «взяли під приціл» їхній обоз на околиці села. Та ворошилівці відреагували контратакою, що переросла в запеклу перестрілку. Стрілянина з обох сторін припинилася аж пізно ввечері. Якщо вірити радянським даним, молдавани вбили тридцятьох осіб, захопили у ворога два кулемета й сотню гвинтівок. Про жертви шкрябачівців у радянських документах відомостей немає. Оскільки партизани знаходилися між позиціями невідомого великого підрозділу УПА та німецьких загонів, поспішили скористатися своїм становищем і наступного дня вирушили з місця бою в напрямку с. Софіївки (нині — Дубенський р-н Рівненської обл.)²⁰. Отже, боєм у Коханці українські повстанці змусили 2 МРПЗ повернути зі зручного шляху на Тернопілля й далі на Молдову, змусивши його кілька зайвих днів покружляти в Радивилівському р-ні Рівненщини, а відтак заходити на Тернопільщину з іншого боку. Назви сотень, із якими боролися на Радивилівщині, молдавани не ідентифікували. Можливо, це був курінь УПА ‘Трішного’ (складався зі сотень Івана Чубаєвського-‘Прометея’, Андрія Ярмолюка-‘Шпали’ і ‘Щуки’)²¹. Проте командир 2 МРПЗ Яків Шкрябач, спираючись на відомі йому документи, зауважив, що в селах Вовковиях, Добрятині та Боратині (Радивилівський і Млинівський райони) знаходилися три значно більші упівські підрозділи — курені. Й 27 січня нібито відбувся ще один бій між націоналістами та шкрябачівцями²².

Не менш кривавий бій УПА звела з партизанами 2 лютого. Він почався о 14-ій годині поблизу с. Буглова Лановецького р-ну. Дві сотні українських повстанців із Огризковець і стільки ж із села Люлинців обстріляли з кулеметів та мінометів представників

²⁰ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 1073. — Арк. 105—107; ЦДАГО України. — Ф. 91. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 37.

²¹ Б. авт. Історія села Сестрятин. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sestryatynzosh.ho.ua/node/3>.

²² ЦДАГО України. — Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1445. — Арк. 115.

2 МРПЗ, що перебували в с. Буглові. В Люлинцях повстанцям удалося захопити церковну дзвіницю та двір заможного жителя на узвишші, що дало змогу пожвавити обстріл ворожих розташувань. Від рясних куль (запалювальних і розривних) зайнялося кілька бугловецьких господ. Тим часом партизани, за своєю улюбленою тактикою, знову зачалися, вичікуючи на наближення супротивників. Утім, цього разу тактику націоналісти розгадали, тож командир молдаван Яків Шкрябач наказав взводіві Віктора Дроздова й групі Якова Мухіна йти в атаку. Під прикриттям двох кулеметів і ПТР вони відтіснили повстанські сотні з Люлинець, узявши в полон п'ятьох «російських оточенців». Далі кілька взводів шкрябачівців загнали повстанську сотню з Огризковець до яру — між цим селом і Бугловом. Там розбили її вщент, знищивши 37 людей. Дванадцятьох узяли в полон, але дорогою до Буглова посікли їх шашками. Втрати партизанів: 3 — вбиті, 12 — поранені²³.

Всього наприкінці 1943 — узимку 1944 років 2 МРПЗ звело з повстанцями щонайменше 8 боїв (із них 5 — великі). В цих військових протистояннях, за радянськими даними, загинуло більше трьохсот українських націоналістів²⁴.

6 лютого 1944 р. 1 МРПЗ дало відсіч українським повстанцям (понад 160 осіб) у селі Мощаниці та навколишніх хуторах (Острозький р-н Рівненщини). Якщо вірити молдаванам, у полон до них потрапив 51 націоналіст. Своїх втрат вони не вказали²⁵.

14 лютого, під час просування кінного взводу окремого розвідувального ескадрону цього саме з'єднання через с. Великі Загайці Шумського р-ну, його раптово атакувала повстанська піхота. З боями взвод відійшов у південно-західну околицю села. Згодом, за підтримки підкріплення (7-й стрілецький батальйон і два взводи бригади ім. Котовського), радянські партизани обійшли табір повстанців у селі (там налічувалося до 120-150 осіб) і після короткого бою захопили населений пункт. Загалом молдавани вбили 15 осіб, від 16 до 20 захопили в полон, здобули боєприпаси та гвинтівки²⁶. Того ж дня 3 бригада 1 МРПЗ вступила в бої ще

²³ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 120. — Арк. 56 зв.—58 зв.; Там само. — Спр. 1073. — Арк. 114—116.

²⁴ Там само. — Спр. 1073. — Арк. 129.

²⁵ Там само. — Спр. 78. — Арк. 67; Там само. — Спр. 994. — Арк. 5.

з кількома повстанськими підрозділами, внаслідок чого зайняла села Ванжулів, Карначівку і Барсуки (всі — в Лановецькому р-ні Тернопільщини). 15 лютого окремий розвідувальний ескадрон згаданого з'єднання мав зіткнення з 75-а українськими повстанцями в с. Великі Вікнини Збаразького р-ну, внаслідок чого партизани захопили село²⁷. Втрати сторін невідомі.

16 лютого кінно-розвідувальну групу 2-ї стрілецької бригади 1 МРПЗ на південно-західній околиці с. Борщівки (Лановецький р-н) атакувало, за різними оцінками, від 120 до 200 осіб із наявних трьох сотень українських повстанців. Хоча 5-му стрілецькому батальйонові, що прибув на підтримку андріївців, вдалося розосередити противника, проте партизани вимушено відступили в бік с. Передмірки²⁸.

Підрозділи УПА Тернопільщини зводили бої й сутички з радянськими партизанами за умов хронічної нестачі зброї. Одні стрільці ходили з бутафорськими дерев'яними рушницями (с. Будераж, 6.02.44 р.)²⁹, інші носили з собою міни, настромлені на тички. Украї бракувало патронів, автоматів. Мало на озброєнні перебувало й кулеметів³⁰.

Радянські партизани на шляху свого слідування проводили переговори з українськими націоналістами. Так, 27 січня шкрябачівці за посередництва двох жителів с. Коханки передали тамтешнім бандерівцям листа, в якому пообіцяли не чіпати їхнього штабу, якщо ті не вступатимуть у бої. Відповідь не надійшла. 27-28 січня представники 2 МРПЗ передали ще одну пропозицію про переговори, цього разу — командирові підрозділу УПА в Радивилівському р-ні 'Таку'. Якщо той погодиться на обмін думками, обіцяли не чіпати знайденої повстанської м'ясарні. Чи відповів адресат — невідомо. Коли з'єднання Якова Шкрябача перебувало в с. Комарівці Кременецького р-ну Тернопільщини, одержало листа від «полковника УПА Січового», в якому той запропонував скласти зброю. В джерелах не повідомляється, чи партизани на цю пропозицію

²⁶ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 120. — Арк. 56 зв.—58 зв.; Там само. — Спр. 994. — Арк. 7.

²⁷ АСПО РМ. — Спр. 70. — Арк. 91.

²⁸ Там само. — Арк. 92; Там само. — Спр. 172. — Арк. 50 зв.

²⁹ Там само. — Спр. 994. — Арк. 5.

³⁰ Там само. — Спр. 1073. — Арк. 145.

відреагували. 30 січня 1944 р., за 26 км на південь від Кременця, к-р Яків Шкрябач знову написав бандерівцям. Результат невідомий. 3 лютого український повстанець «Ліщина» передав «червоній частині» в Люлинцях (Лановецький р-н Тернопільської обл.) надрукованого на машинці листа з проханням про звільнення працівника бандерівської СБ «Чіпки» в обмін на вільне проходження шкрябачівців у будь-якому напрямку. Яків Шкрябач не знав, як реагувати, адже його бійці раніше вже розстріляли «Чіпку» (це сталося в с. Кушнірівській Слобідці на Хмельниччині). Відтак запросив уповноваженого бандерівців на перемовини. Але його письмова пропозиція залишилася без відповіді. 5 лютого бандерівці в с. Буглові Лановецького р-ну вчергове звернулися до партизанів 2-го з'єднання листовно — попросили «відпустити їхнього командира». За це обіцяли допомогти партизанам у їхньому рейді. Реакція адресатів невідома.

До слова, 1 і 2 МРПЗ, рейдуючи Південною Рівненщиною та Північною Тернопільщиною, виконували десятки інших оперативних завдань Українського штабу партизанського руху (УШПД). Серед них, крім власне найголовніших — збору інформації для розвідників при штабах підрозділів діючих радянських армій щодо місць розташування ворожих військ, комунікацій, вразливих місць на лінії радянсько-німецького фронту, — був і пошук схованок із повстанськими документами.

Приміром, 20 січня 1944 р. за с. Новосілками Млинівського р-ну члени 2 МРПЗ відбили в націоналістів документи «штабу УПА по Дубенському округу». Вочевидь, йдеться про штабні документи Дубенського куреня УПА, але підтвердити це складно, бо, наприклад, сучасник події Дмитро Єлін називав їх джерелами «Дубенської округи»³¹. Немає даних ні про зміст, ні про псевдоніми чи географічні назви, вжиті в документах. До того ж, за свідченням іншого джерела, «штаб УПА по Дубенському округу»³² зі «стаціонарними школами комскладу УПА, центральною поштою, складами та іншими службами» знаходився у с. Коханка, «на кордоні» зі сусідньою Кременеччиною — місцем дії Кременецького куреня УПА), ще якийсь «окружний штаб СБ УПА» — в с. Церківську.

³¹ Єлін Д. *Партизаны Молдавии...* — С. 98.

³² АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 113. — Арк. 28.

27 січня 2 МРПЗ випадково натрапило на «штабні документи» невідомого змісту в с. Коханці. Через 4 дні воно захопило документи СБ одного з повстанських районів, у яких згадується с. Устечко Кременецького р-ну. Ці джерела рейдувальники вилучили на Вербовецьких хуторах Лановецького р-ну з портфеля есбіста 'Чіпки'. «...всі вони адресовані командирів СБ 'Чіпці'. Тут була схема СБ і штат. [...] У листуванні багато розглянутих донесень підрайонних інформвідділів із резолюцією командирів та позначками про виконання. Ось один приклад: начальник підрайонного інформвідділу пише, що мешканець села Устечка, розмовляючи з іншими селянами, сказав, що затія УПА — нісенітниця й джерело біди для всього народу. Коли його попередили, щоб так не висловлювався, відповів: "Поцілуйте мене в сраку разом із Вашим Бандерою. На цьому папірці стояла резолюція-присуд — "замордувати", 'Чіпка', і відмітка якогось поліція "Виконакр". А ще цілі списки "замордованих"», — плутано описав зміст знайденого в портфелі 'Чіпки' к-р 2 МРПЗ Яків Шкрябач³³. Хоча виявлені джерела він назвав «штабними документами штабу УПА по Дубенському округу», певна річ, цей архів стосується все-таки СБ Кременецького надрайону. Бо, по-перше, в документах згадується с. Устечко, а поселення з такою назвою знаходиться на Кременеччині³⁴, по-друге, фігурує повстанський псевдонім 'Чіпка', а з інших джерел відомо, що носія такого псевдоніма шкрябачівці затримали в районі с. Буглова³⁵, що по сусідству, в Лановеччині.

1 МРПЗ у ніч на 15 лютого в с. Борсуках чи с. Ванжулові (обидва — Лановецький район) також захопило документи якогось «штабу»³⁶ націоналістів. Наступного дня (чи 17 лютого?) третя стрілецька бригада з'єднання реквізувала «бендеровський штаб з цінними документами» у с. Плисах³⁷ на Лановеччині. А між 18 та 22 лютого в операції за участю «уповноваженого» від загону ім. Суворова Григорія Храмова здобуто таємні документи невідомої сотні³⁸ УПА в районі с. Передмірки.

³³ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 1073. — Арк. 113—114.

³⁴ Патріляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»... — С. 326.

³⁵ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 1073. — Арк. 118.

³⁶ Там само. — Спр. 83. — Арк. 167.

³⁷ Там само. — Спр. 78. — Арк. 72.

³⁸ Там само. — Спр. 172. — Арк. 155 зв.

Загалом, «розшифровувати» численні згадки в партизанських документах про виявлені повстанські архіви доволі складно. Партизанські ж часто перебільшували масштаби, організаційну приналежність і значення архівів, що їх виявляли. До того ж, через лакуни в мізерній актуалізованій джерельній базі бракує альтернативних даних для порівняльного аналізу.

Потребує додаткових студій питання, куди молдавські з'єднання передавали повстанські архіви, які знаходили на своєму шляху. Після того, як 2 МРПЗ 22 січня 1944 р. дало знати УШПР (надіслало радіограму) про документи бандерівців, які знайшло в колонії Красільно, адресат наказав спрямувати найцінніші документи в «Київ»³⁹. 25 січня керівник УШПД Т. Строкач уточнив, звернувшись до Якова Шкрябача й Олексія Чабана: «Важливі документи і главарів-керівників із числа полонених бендерівців спрямуйте Київ Український Штаб»⁴⁰ (тобто — в УШПД). А от документальні знахідки на Вербовецьких хуторах шкрябачівці вже передавали секретареві Рівненського обкому [КП(б)У] Василю Бегмі⁴¹. «Списки складів, бендерівських керівників, рядових і багато інших документів», які на початку лютого 1944 р. виявили в Лановецькому та Збараському р-нах Тернопільщини, вони надіслали до Рівненського управління НКВД («Ровенському НКВД»)⁴². Туди ж передали списки заготівель харчів («все, до спирту та ниток включно») по селах, знайдені на підводі «господарника на два райони» УПА. Цей транспортний засіб зупинили на заставі села Темногайці Шумського р-ну Тернопільщини 6 лютого⁴³. Певно, 1 МРПЗ переслало в НКВД й оунівську інструкцію, в якій не рекомендувалося воювати з радянськими партизанами й наказувалося добре ставитися до червоноармійців. Цей документ було знайдено 8 лютого⁴⁴. А 11 лютого шкрябачівці й андріївці спільно з представниками з'єднання Михайла Шукаєва відправили до 274-ї дивізії, яка перебувала в тилу Червоної армії, «цілий мішок документів бендерівських штабів»⁴⁵.

³⁹ ЦДАГО України. — Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1512. — Арк. 62.

⁴⁰ Там само. — Спр. 1466. — Арк. 35.

⁴¹ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 1073. — Арк. 114.

⁴² Там само. — Спр. 120. — Арк. 58.

⁴³ Там само. — Спр. 1073. — Арк. 120.

⁴⁴ ЦДАГО України. — Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1512. — Арк. 130.

Впродовж протистояння з бандерівцями молдавани забирали в них величезну кількість матеріальних ресурсів. Так, наприкінці січня 1944-го у с. Коханці «червоні» пограбували кілька криївок (з кожної витягли по 300–500 пудів вівса чи пшениці), виявили по одній криївці з патронами, білизною (понад 300 пар) і ліками⁴⁶. Тоді ж, у лісі між хутором Осиковим і с. Ситним (Радивилівський р-н Рівненської обл.), на упівському кустарному м'ясопереробному підприємстві шкрябачівці «розжилися» м'ясними тушами, бочками зі смальцем, ковбасами та маслом⁴⁷. 1 лютого дізналися, що в с. Рішнівці Збаразького р-ну Тернопільської обл. бандерівці вичиняють шкіри. Через два тижні в с. Борсуках чи с. Ванжулові андріївці виявили націоналістичний склад із продовольством та спорядженням⁴⁸. Одна зі стрілецьких бригад 1 МРПЗ у с. Плисках Лановецького р-ну реквізувала два місткі продовольчі склади УПА — з хлібом, фуражем та іншими харчами, двома тоннами солі, двадцятьма комплектами маскувальних костюмів і білизни (це сталося 16 чи 17 лютого)⁴⁹. 13 лютого в с. Шумбарі й 18 лютого в с. Переморівці на Шумщині військові 7-го батальйону 1 МРПЗ витягли з 4-х націоналістичних складів 130 пар білизни, 200 м полотна, 3,5 т борошна, 6 т пшениці, 6 т ячменю, 3,6 т вівса, 2 т жита, 1 т пшона, 1,5 т гороху, 500 кг яблук, а також сухарі, сіль, 50 кг камбали, 15 кожухів, 6 півкожухів, 8 костюмів, 5 пар чобіт, 2 радіоприймачі⁵⁰. Впродовж 13—28 лютого 1-е партз'єднання в районах сіл Дермань, Буца (Здолбунівський район Рівненщини), Кутянка, Андрушівка, Малі Садки (Шумський р-н Тернопільщини) викрало в тамтешніх націоналістів 180 коней, 120 голів великої рогатої худоби і 25 свиней⁵¹. У Борщівці Лановецького р-ну 16 лютого 1 МРПЗ забрало в бандерівців кілька підвід із продовольством⁵². 27 лютого андріївці витягнули зі сховків у с. Стара Гута на Шумщині чотири тонни зернових (2 — жита, 2 — вівса) та білизну⁵³. Також

⁴⁵ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 1073. — Арк. 121.

⁴⁶ Там само. — Арк. 104; Там само. — Спр. 120. — Арк. 55 зв.

⁴⁷ Там само. — Спр. 1073. — Арк. 109.

⁴⁸ Там само. — Спр. 83. — Арк. 167.

⁴⁹ Там само. — Спр. 78. — Арк. 72.

⁵⁰ Там само. — Спр. 72. — Арк. 63.

⁵¹ Там само. — Спр. 83. — Арк. 90.

⁵² Там само. — Спр. 70. — Арк. 92.

⁵³ Там само. — Спр. 83. — Арк. 90.

кілька «бандерівських складів» розкрили 6 березня в селі Руській Гуті⁵⁴. Від 5 до 10 березня в одному лише селі Борщівці на Лановеччині молдаване викрали з 22 упівських криївок 67 тонн фуражного зерна⁵⁵. 14 березня в с. Переморівці на Тернопільлі андріївці заволоділи дванадцятьма повстанськими складами, в десятих із яких лежали зерно та фураж, в одному — харчі, ще в одному — різні речі⁵⁶.

Більшу частину знайденого радянські партизани залишали собі, дещо надсилали підрозділам Червоної армії в зоні своєї діяльності, а решту, з пропагандистською метою, віддавали місцевим селянам. Для прикладу, 115 коней, 28 підвод із упряжжю — майно, вкрадене в українських націоналістів — андріївці 10 березня передали в с. Переморівці Шумського р-ну для потреб 28-го стрілецького корпусу 1-го Українського фронту. 16 березня для потреб цього саме підрозділу вони спрямували величезну кількість зернових (9,8 т ячменю, 8,2 т вівса, 7,3 т жита, 7 т пшениці, 5,8 т гречки) й 1,5 т борошна. Все це знайшли в сховках українських націоналістів на Лановеччині⁵⁷.

Загалом, протиповстанська діяльність 1 та 2 МРПЗ у південній частині Великої Волині різко сповільнюється наприкінці лютого — на початку березня 1944 р., через «відкочування» лінії радянсько-німецького фронту далі на захід і невдалу власну тактичну поведінку. Українські повстанські підрозділи подалися в західному напрямку, щоб оперувати в міжфронтівій зоні та виходити звідти рейдами у ворожі тили, а молдавські партизанські з'єднання, які мали діяти подібним чином, туди так і не вирушили. 2 МРПЗ закінчило бойову та диверсійну роботу в Україні, зустрівшись із підрозділами Червоної армії в с. Руській Гуті на Шумщині 28 лютого 1944-го. Інше молдавське формування, на чолі з Василем Андреевим, 29 лютого вийшло з німецького оточення й зосередилося на півночі Тернопільщини. До середини березня воно теж фактично припинило свою діяльність в Україні.

⁵⁴ АСПО РМ. — Ф. 3280. — Оп. 1. — Спр. 126. — Арк. 14.

⁵⁵ Там само. — Спр. 83. — Арк. 90.

⁵⁶ Там само. — Спр. 172. — Арк. 155 зв.

⁵⁷ Там само. — Спр. 72. — Арк. 69.